

KHOMIXINI YA NTIYISA VUBINDZU BYA VANTIMA LEBYI ANAMEKE

XILETELO XA MATIRHELO xa 02 xa 2023

NTIRHO WA SWIYENGE SWA MFUMO NA MAVANDLA YA MFUMO EKU YISENI EMAHLWENI KA NTIYISA VUBINDZU BYA VANTIMA LEBYI ANAMEKE HI KU YA HI XIYENGE XA 10(1) XA NAWU WA B-BBEE

A. Manghenelo

1. Khomixini ya Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke (“Khomixini ya B-BBEE”) i vandla leri tumbuluxiweke hi Nawu wa Ntiyisa Vubindzu bya Vantima lebyi Anameke wa 53 wa 2003 tanihilaha wu cincuweke hakona hi Nawu wa 46 wa 2013 (“Nawu”), ku langutisisa ku tirhisiwa ka Nawu, lowu katsaka mphakelo wa swiletelo swa matirhelo, switiviso swo hlamusela, mavonelo ya vutsundzuxi lama nga bohiki na vukorhokeri byo veka erivaleni ku antswisa ku twisisa Nawu.
2. Xiletelo xa Matirhelo (“xiletelo”) xi humesiwile tanihi nkongomiso lowu nga bohiki ntsena ku pfuna swirho swa mfumo na swiyenge swa mfumo hi ku tirhisiwa ka xiyenge xa 10(1) xa Nawu wa B-BBEE.
3. Hi kombela u xiya leswaku Xiletelo lexi a xi vumbi tsalwa ra nawu kumbe xiboho xa Khomixini ya B-BBEE eka mhaka leyi khumbekaka. Ematshan’wini ya sweswo, xi lava ku letela swiyenge swa mfumo na mavandla ya mfumo eku vekeneni ka nhlango wa ku tirhisiwa ka Tikhodi ta Maendlelo lamanene (Tikhodi) eka xileriso xa yona xa milawu na vumbiwa ku nyika matimba eka xiyenge xa 10(1) xa Nawu.

B. Xikongomelo xa xiletelo lexi xa matirhelo

4. Ku pfumaleka ka ndzingano eka rixaka i ntlhonthlo lowu rhangisiwaka emahlweni eAfrika-Dzonga, lowu kumiweke tanihi ndzhaka eka xihlawuhlawu xa nkarhi lowu hundzeke eka vanhu va vantima eka swiyenge hinkwaswo swa vutomi, ngopfungopfu eka ikhonomi. Hi xivangelo lexi, Vumbiwa bya

TLuka 1ra 5

Afrika-Dzonga byi seketela mfanelo ya ndzingano eka xiyenge xa 9(2), ku nga swiletelo leswi pfunaka eka magoza lama kongomisiweke eka ku lulamisa ku pfumaleka ka vululami bya ikhonomi.

5. Hi ku ya hi xiviko xa 2020 xa Mikhuva ya ku pfumaleka ka ndzingano eAfrika Dzonga lexi humesiweke hi Tinhlayonhlayo Afrika Dzonga, Afrika-Dzonga i rin'wana ra matiko lama pfumalaka ndzingano emisaveni, leri vika matirhiselo ya mali ya munhu un'we hi nhlayo ya Gini ku va ehenhla ka 0.60 ku sukela hi 2015. Vantima, na vavasati hi ku kongoma, hi vona va khumbekaka ngopfu hi vusweti na ku pfumaleka ka ndzingano. Leswi swi tlhela swi tlheriseriwa hi xiviko xa Bangi ya Misava xa 2022 eka Ku nga Ringani eDzongeni wa Afrika: Nkambisiso wa Nhlango wa Mitolovelo ya le Dzongeni wa Afrika . Ku pfumaleka ka ndzingano eAfrika-Dzonga ku vangiwa hi ku hangalasiwa ka miholo loku hombolokeke, mfikelelo lowu nga ringaniki eka swivandlanene, mpimo wa le hansi wa ku kula ka ikhonomi, na ku pfumaleka ka mintirho lokukulu.
6. Xiletelo xa matirhelo, hikokwalaho xi lava ku ndlandlamuxa ku tirha kahle na nkucetelo lowu swirho swa mfumo na swiyenge swa mfumo swi hoxaka xandla ha swona eku hunguteni ka ku nga ringani, na ku tlakusa ku cinca ka ikhonomi na ku nghenelela ka nkoka ka vanhu va vantima eka ikhonomi, hi ku tirhisa Tikhodi ta B-BBEE leti humesiweke hi Holobye wa Mabindzu, Vumaki na Mphikizano (Holobye).

C. Xana xiyenge xa 10(1) xa Nawu wa B-BBEE xi lava yini?

7. Hi ku landza xiyenge xa 10(1) xa Nawu, xiyenge xin'wana na xin'wana xa mfumo kumbe vandla ra mfumo ri fanele ku tirhisa Khodi yihi kumbe yihi leyi faneleke leyi humesiweke hi ku landza Nawu wa B-BBEE eka:
 - a) Ku kumisisa swipimelo swa ku ringanela eka ku humesiwa ka tilayisense, mipfumelelo kumbe mpfumelelo wun'wana mayelana na migingiriko ya ikhonomi hi ku landza nawu wihi kumbe wihi;
 - b) Ku tumbuluxa na ku tirhisa pholisi ya ku xava loku hlawulekeke;
 - c) Ku kumisisa swipimelo swa ku ringanela eka ku xavisiwa ka mabindzu lama nga ehansi ka mfumo;
 - d) Ku tumbuluxa swipimelo swo ngenela vutirhisani na xiyenge xa phurayivhete; na
 - e) Ku kumisisa swipimelo swa ku nyikiwa ka swihlohloteri, swipfuno na swikimi swa vuvakisi ku seketela B-BBEE.
8. Hikwalaho, hi nawu xiyenge xin'wana na xin'wana xa mfumo kumbe vandla ra mfumo ri fanele ku katsa nandzelelo wa B-BBEE tanihi xiphemu xa swipimelo swa xikombelo kumbe ku hlawula mayelana na migingiriko ya ikhonomi leyi xaxametiweke laha henhla. Leswi swi nga lava leswaku

swiyenge swa mfumo na mavandla ya mfumo ku tirhisa magoza yo olovisa ku tirhisiwa lokunene na loku tirhaka ka Nawu wa B-BBEE, ku katsa na ku pfuxeta swilaveko swa tilayisense na nsusumeto ku katsa B-BBEE tanihi xipimelo.

D. I mani loyi a tekiwaka tanihi xiyenge xa mfumo kumbe vandla ra mfumo hi Nawu wa B-BBEE?

9. Nawu wa B-BBEE eka xiyenge xa 1 wu hlamuserile bindzu ra mfumo tanihi bindzu leri xaxametiweke eka Xedulu ya 2 na 3 ya Nawu wa Mafamabiselo ya Timali ta Mfumo, 1999 (Nawu wa No. 1 wa 1999) (PFMA), naswona rito ra xiyenge xa mfumo ri hlamuseriwa ku katsa mfumo wa rixaka kumbe wa xifundzankulu tanihilaha swi hlamuseriweke hakona eka PFMA, masipala tanihilaha swi boxiweke hakona eka Vumbiwa, Palamende, huvo yo endla milawu ya xifundzankulu na nhlanguano wa vumbiwa lowu xaxametiweke eka Xedulu ya 1 ya PFMA .

E. I yini lexi tivisaku nandzelelo wa B-BBEE hi swikongomelo swa xiyenge xa 10(1)?

10. Ku landzelela B-BBEE hi bindzu rin'wana na rin'wana leri endlaka bindzu na xiyenge xa mfumo kumbe vandla ra mfumo swi ta seketeriwa eka Tikhodi leti faneleke, naswona ngopfungopfu swikongomelo leswi vekiweke ehansi ka xin'wana na xin'wana xa swiphemu swa khadirankutlunya ra B-BBEE, ku nga vun'wini, vulawuri bya vufambisi, nhluvukiso wa vuswikoti, nhluvukiso wa mabindzu na vaphakeri, nhluvukiso wa ikhonomi ya vaaki, na swiphemu swo karhi swa xiyenge laha swi faneleke.
11. Ku kongomisiwa eka Tikhodi tihi na tihi leti faneleke swi vula Tikhodi ta jeneriki ta le henhla na Tikhodi ta xiyenge. Ku fikela sweswi, Holobye u gazetile Tikhodi ta khume-n'we, leti nga Tikhodi ta jeneriki na khume (10) wa Tikhodi ta xiyenge ta Thekinoloji ya XifambisaMahunu, Vupfhumba, Vumaki; Vutleketli lebyi Hlanganisiweke (Vhexini ya 2009 ya nkafambelano), Nhundzu, Swihlahla, Vukorhokeri bya swa Timali, AgriBEE, Vumaketi, Vunavetisi na Vuhlanganisi, na Vusirheleri.
12. Eku tirhiseni ka Tikhodi leti faneleke ku veka swipimelo swa B-BBEE ku landzelela swiletelo swa xiyenge xa 10(1) xa Nawu, xiyenge xa mfumo kumbe vandla ra mfumo a ri nge hundzi swikongomelo leswi vekiweke eka xin'wana na xin'wana xa swiphemu swa B-BBEE. Nkarhi wun'we ntsena lowu khrayitheriya ya le henhla yo fana na 51% wa vun'wini bya vantima yi nga tirhisiwaka hi loko xiyenge xa mfumo kumbe vandla ra mfumo hi ku tirhisa Xiyenge xa 9(6) xa Nawu wa B-BBEE, ri vonanile na Holobye ku kuma mpfumelelo wo veka swikongomelo swa le henhla swa ku cinca eka sekithara hi ku ya hi mpimo lowu lavekaka hi ku hlongorisa ku cinca ka ikhonomi eka sekithara. Mpfumelelo hi Holobye wu fanele ku kumiwa ku nga si vekiwa swipimelo leswi

faneleke eka yin'wana na yin'wana ya migingiriko ya ikhonomi leyi xaxametiweke laha henhla leyi katsiweke eka xiyenge xa 10(1) xa Nawu wa B-BBEE. Endlelo ro lava mpfumelelo ku tlula swikongomelo leswi vekiweke ri andlariwile eka nawu wa 19 wa Milawu ya B-BBEE.

13. Ku tlula swikongomelo tanihilaha swi hlamuseriweke hakona eka xiyenge xa 9(6) xa Nawu swi vula ku tlula (i) 40% wa swikongomelo swa le hansi leswi vekiweke eka Tikhodi eka xiphemu xin'wana na xin'wana xa nkoka, ku nga swa vun'wini bya mikavelo, nhluvukiso wa vuswikoti, na nhluvukiso wa mabindzu na vaphakeri; na (ii) swikongomelo leswi vekiweke eka xin'wana na xin'wana xa swiphemu swa ntlhanu (5) swa Tikhodi.

F. Xana hi loko switeyini loko ku tirhisiwa ka xiyenge xa 10(1) xa Nawu wa B-BBEE ku nga tekeriwi enhlokweni?

14. Holoby endzhaku ko burisana na xiyenge xa mfumo kumbe vandla ra mfumo leri faneleke, a nga ntshunxa xiyenge xa mfumo kumbe vandla ra mfumo eka swilaveko leswi nga eka xiyenge xa 10(1) xa Nawu, kumbe ku pfumelela ku hambuka eka swona hi swivangelo swa timhaka to karhi leti tiyisisiwaka hi xikongomelo na swiyimo leswi tirhaka eka xiyenge xa mfumo kumbe vandla ra mfumo leswi lavaka ku ntshunxiwa kumbe ku hambuka.
15. Ku ntshunxiwa ku hlamuseriwa tanihi ku ntshunxiwa eka ku tirhisa Tikhodi, kasi ku hambuka swi vula ku hambuka ka xiyenge xa mfumo kumbe vandla ra mfumo eka Tikhodi, leswi swi nga vaka hi ndlela yo hunguta swikongomelo leswi vekiweke swa xiphemu xin'wana na xin'wana xa B-BBEE tanihi xikombiso. Endlelo ro kuma ku ntshunxiwa kumbe ku hambuka eka xiyenge xa 10(1) ri vekiwile kahle eka Xiphemu xa 7 Xinawana xa 20 wa Milawu ya B-BBEE.
16. Endlelo ro lava ku hambuka na ku ntshunxiwa, kumbe mpfumelelo wo tlula xikongomelo (swikongomiso) tanihilaha swi nga hakona eka xiyenge xa 9(6) xa Nawu ri fanele ku kandziyisiwa eka Gazete ya Mfumo loko se yi nyikiwile hi Holoby. Leswi swi kongomisiwile ku tiyisisa ku va erivaleni na ku ndlandlamuxa nandzelelo hi swiyenge leswi tirhaka endzeni ka sekithara kumbe indasitiri ya xiyenge lexi vuriweke xa mfumo kumbe vandla ra mfumo.

G. Ntirho wa Khomixini ya B-BBEE

17. Khomixini ya B-BBEE yi laveka ku tiyisisa leswaku Nawu wu tirhisiwa kahle, naswona sweswo swi katsa ku veka tihlo eka ku tirhisiwa ku ya eka xiyenge xa 10(1) hi swiyenge swa mfumo na mavandla ya mfumo. Hikwalaho, eku nyikeni ka nseketelo ku tiyisisa ku tirhisiwa lokunene ka

xiyenge xa 10(1) xa Nawu, Khomixini ya B-BBEE ya kumeka ku nyika vukorhokeri bya vutsundzuxi eka swiyenge hinkwaswo swa mfumo na mavandla ya mfumo, ku katsa mimbiko na tiwekhihoxo eka Nawu wa B-BBEE na Tikhodi leswaku ku ta ndlandlamuxiwa mpimo wa nandzelelo wa xiyenge xa 10(1) xa Nawu. Vukorhokeri lebyi byi nyikiwa mahala.

18. Hikwalaho, xiyenge xihi kumbe xihi xa mfumo kumbe vandla ra mfumo ri fanele ku titwa ri ntshunxekile ku vonana na Khomixini ya B-BBEE ku kuma switsundzuxo swo tano nkarhi wihi na wihi. Minkarhi ya hina eka nhlamuselo yo olova yo veka erivaleni i masiku ya ntirho ya 5 na masiku ya ntirho ya 30 eka vonelo ra vutsundzuxi leri nga na vuxokoxoko byo tala leri simekiweke eka mitiyiso leyi nyikiweke.

H. Mahetelelo

19. Xiletelo lexi xa Matirhelo xi humesiwa tanihi xiletelo ntsena ku pfuna swiyenge swa mfumo na mavandla ya mfumo ku tilulamisela ku antswa eka phurosese yo tiyisisa.
20. Xiletelo lexi xa Matirhelo xi nga pfuxetiwa hi Khomixini ya B-BBEE loko ku va na ku cinca kwihi kumbe kwihi lokukulu loku humaka eka nhluvukiso eka ku tirhisiwa ka Nawu wa B-BBEE. Eka xiyimo xotano, ku ta kandziyisiwa vuhundzuluxeri lebyi pfuxetiweke leswaku byi siva lebyi.
21. Swivutiso swihi kumbe swihi kumbe ku hlamuseriwa ku ya emahlweni eka Xiletelo lexi xa Matirhelo, titwe u ntshunxekile ku tihlanganisa na hina eka vuxokoxoko bya vuhlanganisi lebyi landzelaka:

Khomixini ya B-BBEE

Private Bag X31

Pretoria

0001

Riqingho: +27 12 394 1535

Imeyili: info@beecommission.gov.za

Xi humesiwile hi Khomixini ya B-BBEE

04 Mhawuri 2023